

PERSUASIVE STRATEGIES OF WOMEN

PROTAGONISTS IN DEDE KORKUT TALES IN

TERMS OF COMMUNICATION THEORIES

İletişim Kuramları Bağlamında Dede Korkut

Hikâyelerinde Kadın Kahramanların İkna Stratejileri¹

Sunay AKKAYA²

Abstract

Persuasion has always existed in humankind. Because people try to persuade special circles ranging from their own mother, father, wife and friends to larger circles such as voters or consumers. In the world, it is necessary to persuade people in order to sell a product, vote for a leader, quit smoking or end a blood revenge. Thus, since persuasion is a term that should be studied by many disciplines, it is also included in folklore. In this framework, numerous strategies presented by West-oriented communication theories try not only to deteriorate the cultural codes in peoples' lives but also to redesign the consumption tendency through media. That's why, it is thought that west-oriented communication theories are not effective in practice and in behavioural reflection since they are not compatible with Turkish cultural codes. The purpose of this study is to detect, based on Dede Korkut Tales, persuasion strategies of women who undertake the work of persuasion or negotiation in behavioural way in peoples' lives and to contribute to the communication studies performed in Turkey and to present persuasion strategies which are practicable and compatible with Turkish cultural codes. In this study, it was obtained a conclusion that persuasion strategies of women protagonists in Dede Korkut tales could be used in communication sciences.

Keywords: Dede Korkut Tales, Woman Protagonist, Persuasion, Communication Theories

Özet

İkna, insanoğlunun yaşamında her zaman var olmuştur. Çünkü insanlar kendi anne, baba, eş, arkadaş gibi özel çevrelerden tutun da seçmenler ya da tüketiciler gibi daha geniş çevreleri ikna etmeye çalışırlar. Dünyada iletişim çalışmalarında da bir ürünün satılması, siyasi bir lidere oy verilmesi, sigaranın bırakılması ya da kan davasının sona erdirilmesi için insanları ikna etmek gerekmektedir. Dolayısıyla ikna kavramı birçok disiplin tarafından incelenmesi gereken bir kavram olduğundan halkbiliminin kapsamına da girmektedir. Bu çerçevede Batı merkezli iletişim kuramlarının ikna konusunda sunduğu bir takım stratejiler halk yaşamında kültürel kodları ya bozmaya ya da medya aracılığıyla tüketime yönelik yeniden tasarlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle Batı merkezli iletişim kuramlarının ikna stratejilerinin Türk kültürel kodlarına uymadığından uygulama esnasında ve davranışa dönüştürmede etkili olmadığı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, davranışsal boyutta halk yaşamında arabuluculuk veya ikna işlevini üstlenen kadının ikna stratejilerini Dede Korkut Hikâyeleri'nden hareketle tespit ederek Türkiye'de yapılmakta olan iletişim çalışmalarına katkı sağlayıp uygulanabilir ve Türk kültürel kodlarıyla örtüşen ikna stratejileri

¹ This study was produced from a paper presented in an international Symposium named "women in Folk Culture" performed in Şanlıurfa on 25-27 March 2016.

² Asst. Prof, Adıyaman University, Faculty of Education, Department of Turkish Teaching, sunayakkaya@gmail.com

sunabilmektir. Bu çalışmada Dede Korkut Hikayelerinde yer alan kadın kahramanların ikna stratejilerinin iletişim bilimi alanında uygulanabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Hikayeleri, Kadın Kahraman, İkna, İletişim Kuramları

Giriş

Dede Korkut Kitabı bütün bir Türk dünyasının yaşam felsefesini daha net bir ifade ile iletişim marifetini yansıtır. Yaşamak iletişim etkinliklerini sürdürebilmekle eş değerdir (Yüksel, 2013: 10). Aslında iletişim yaşamın kendisidir. Kâinata hiçbir canlı yoktur ki iletişim kurmadan hayatta kalabilsin ve kendini dönüştürebilsin. Ancak doğadaki iletişimle insanlar arası iletişim tek bir noktada ayrılmaktadır. O da iknadır. Çünkü insanın iletişim kurmasının temel nedeni ikna etmek veya ikna olmaktır. İkna bir yönüyle evrensel, diğer bir yönüyle de kültürel/yereldir. Bu nedenle iknanın tıpkı kültür gibi okunuş ve yorumlanmış tarzının toplumdan topluma farklılık gösterdiğini söylemek mümkün gibi görünmektedir. Dolayısıyla Türklerin ikna stratejilerinin evrensel ama bir yönüyle de kültürel olabileceği öne sürülebilir. Bu bağlamda Dede Korkut Hikâyeleri iletişim kuramları çerçevesinde bir iletişim metni olarak okunduğunda ikna stratejilerine dair neler söylediği bu çalışmanın asıl üzerinde durduğu konudur.

İkna kavramı insanlığın yaradılışından beri var olmuştur. İnsanlığın yaradılışıyla ilgili Âdem ile Havva'nın öyküsü bir yönüyle kadın erkek ilişkilerinde iknayı anlatır. Âdem ile Havva efsanesinin halk arasında yaşayan rivayetinde Havva Âdem'e, yasak meyveden yedikten sonra "Bak ben yedim, bir şey olmadı. Sen de ye." diyerek onu ikna etmiştir. Âdem de ikna olduğu için yasak meyveden yemiştir. Dolayısıyla insanlığın başlangıcından itibaren kadının ikna etme marifetinin son derece güçlü olduğu söylenebilir. Halk yaşamının her alanında arabuluculuk, çöpçatanlık veya bir sorunun çözümüne yönelik karşı tarafı ikna etme rolü genellikle kadınlara verilmiştir. Dolayısıyla halk kültürü kapsamında kadın ve ikna incelenmeye değer bir konu olarak dikkat çekicidir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadın kahramanların ikna stratejileri konusuna geçmeden önce iletişim kuramları bağlamında ikna çalışmalarının kısa bir tarihçesi üzerinde durulabilir. İletişim biliminin temelleri, iletişim teknolojilerinin tarihi gibi çok eskilere dayanmaz. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1920'lere ve o yıllarda da Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen çalışmalara uzanır. İletişim çalışmalarının 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkıp gelişme göstermesinin başlıca nedeni, medyanın gücünün fark edilmesidir. Başlangıcından günümüze iletişim araştırmaları, kitle iletişim araçlarının insanları nasıl etkilediğini sorununa eğilmektedir. 19. yüzyıldan itibaren öncelikli çalışılan konular arasında ikna teknikleri, propaganda ve kamuoyu gelmektedir. İkna çalışmalarının arka planında kitle iletişim araçlarından korku vardır çünkü iki dünya savaşının ardından propagandanın kitleleri peşinden nasıl sürükleyebildiği ve kalpleri fethettiği görülmüştür. Bu bağlamda ikna kavramının propaganda ile birlikte ele alındığı görülmektedir. Ancak ikna kavramı insanlığın tarihinde kitle iletişim araçlarının varlığı ile ortaya çıkmış değildir. Örneğin Aristo "ikna sanatı"

anlamında kullanılan retorik konusunda çalışan ilk düşünürlerdendir. Dolayısıyla ikna insan yaşamında her zaman var olmuştur. İnsanlar ikna etmede sağduyu ve iç güdülerini kullanmışlardır. 1970-1980 döneminde bilim insanları daha çok ilgi alanlarına dönük olarak birbirlerinden ayrı iletişim sürecinin farklı yönlerine yönelik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. İkna çalışanlar kaynak güvenilirliğine odaklanmıştır (Yüksel vd., 2013: 15-42).

Geçmişten günümüze ikna sanatı ile ilgili önemli görüşler ortaya koyan kişi Aristo'dur. Onun ikna ile ilgili yaklaşımlarının etkisi bugün iletişim bilimi alanında hala sürmekte ve ikna çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Aristo retoriği açıklamada artistik ve artistik olmayan kanıtlar yaklaşımını geliştirmiştir (Yüksel, 2014: 21). Artistik kanıtlar büyük oranda iknacının kontrolünde olan ve iknacının yaratım ve yönetim yeteneğiyle ilgili boyutları kapsamaktadır (Yüksel, 2014: 21). Aristo'ya göre ikna etmesi gereken ya da ikna etmeyi amaçlayan argüman ve söylemlerin sergilenmesi olan iknanın artistik kanıtlar yaklaşımının kuramsal çerçevesi şu şekildedir:

“Aristo'ya göre retorik söylem, rasyonellik, dille ilişkilidir. Tek sözcük tanımlar bu üç boyutu: Logos. Logos dinleyici ve hatibi kendi kurallarına bağlar: dinleyiciyi güçlü argümanlarıyla ikna eder. Ya da hitap ettiği kişileri heyecanlandıran güzel üslubuyla beğenisini kazanır aynı dinleyicinin. Kandırmak, razı etmek ya da büyülemek istediği dinleyiciyi nitelerek amacıyla tek sözcük kullanır: pathos. Dinleyici pasiftir, kendi tutkularının etkisinde kaldığı gibi hatibin de etkisinde kalır: etimolojisi kesinlikle Yunanca olan bir terimdir bu. Ama rasyonel söylem ve tutkuları etkileyen söylem arasındaki farkı doğuran, heyecan yaratan ve işi mantığı unutturma noktasına kadar götüren logos'tur. Aristoteles'e göre retorik bir hatibin söylemidir ve dinleyiciyi ikna etmeyi ya da heyecanlandırmayı amaçlar. Bu bağlamda, var olan üç boyut sözün gücüyle entegre olmuştur” (Meyer, 2009: 10-11).

Aristo'nun dinleyiciyle ilgili olan pathos “fazilet/erdem, duygusal çekicilikler ve tutkular”la ilintilidir. İkna kuramlarına göre insanın iletişim kurması karşısındakini ikna etme amacı taşımaktadır. İknacının dinleyeninin tutkularını ve duygularını harekete geçirmesi iknanın başarıyla gerçekleştirilmesini sağlayabilir. Dolayısıyla ikna etmede mantıktan çok dinleyenin duygularının harekete geçirilmesi söz konusudur. Daha net bir ifadeyle ikna iki zihin arasında değil iki ego arasındadır. Bu nedenle Aristo'ya göre ikna sözü güzel, etkili söyleme ve diyaloglar yani konuşmanın dinleyen üzerinde etkili bir izlenim bırakması ile ilintilidir. Bu bağlamda Dede Korkut Hikâyelerinde ikna etmeyi amaçlayan metinler, diyaloglar ve şiirlerle ifade edilen karşılıklı konuşmalar şeklindedir. Bu nedenle iknada yüz yüze iletişim ve diyaloglar önemlidir.

İkna etmede konuşmacının sahip olduğu kişilik özellikleri dinleyenin ikna olmasında son derece önem taşımaktadır. Bu nedenle iletişim kuramları ikna edici iletişim çalışmalarında konuşmacının kişilik özellikleri ve çekiciliği üzerinde öncelikli olarak durmuştur. Konuşmacının erdemli, ahlaklı, doğru ve iyi tavırlar sergilemesi ikna etmede en temel kişilik özelliğidir (Meyer, 2009: 25-26). Aristo'dan günümüze ikna kuramcıları, ikna etmede kaynağın güvenilir, erdemli,

ahlaklı ve dinamik olmasının önemi üzerinde durmuşlardır (Meyer, 2009: 26; Sandıkçıoğlu, 2012: 70). Eğer iknacı alıcı için rol model olacak özelliklere sahipse ikna gerçekleşir. Bu nedenle güzel konuşmanın anlamlı olabilmesi için hatibin erdeminin (ethos) ön plana çıkması gerekir, mesleği, sosyal kökeni ne olursa olsun, ahlakının herkese örnek olması gerekir. (Meyer, 2009: 12) Bu çerçevede, Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadın kahramanların kişilik özelliklerinin uyguladıkları ikna stratejilerinin etkili olmasında ne kadar etkili olduğu çözümlenmelidir. Ancak öncesinde Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadın kahramanların sahip oldukları kişilik özellikleri, Dede Korkut Kitabı'ndan hareketle tespit edilmelidir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin mukaddimesinde yer alan dört kadın tipi bilim dünyasında daha çok kadınların sosyal alandaki rolleri kapsamında yorumlanmıştır. Ancak buradaki kadın tiplerinin bir stereotip olarak, bir Türk kadınında olması beklenen ahlaki tutum ve davranışları yansıttığı üzerinde durulmamıştır. Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri'ne sonradan eklendiği ve metinden kopuk olarak düşünülen mukaddimenin hikâyelerle ne gibi bir ilişkisinin olduğu veya hikâyelerin bütününe yansıyan bir mesaj iletebileceği irdelenmemiştir.

Dede Korkut Kitabı'nın mukaddimesinde geçen Dede Korkut'un dört kadın tiplemesinden üçü olumsuz bir tanesi olumludur. Dede Korkut Kitabı'nın mukaddimesinde sözü edilen bir olumlu kadın tipinin kişilik özellikleri ve olumsuz üç kadın tiplemesinin sahip olduğu kişilik özelliklerinin zıddından hareketle olumlu kadın kahramanların kişilik özellikleri hakkında fikir yürütülebilir. Başka bir deyişle olumlu davranışları edinebilmek için bir insanın yapılması gerekenin yanında yapılmaması gerekenlere de bakması önemli bir durumdur. Çünkü her şey zıddıyla vardır. Bu doğrultuda Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadın kahramanlar incelendiğinde kadın tiplmelerinden olumlu kişilik özelliklerine sahip kadın tipinin, hikâyelerin kaderini etkileyen, yönlendiren ve ikna eden bir etkisinin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Dede Korkut Hikâyeleri'nde ikna marifeti olan ve bu anlamda ikna stratejilerini uygulayan kadın kahramanların varlığından söz edilebilir. Dede Korkut'un dilinden üç olumsuz, bir olumlu kadın tipinin özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır.

“Ozan, evün tayağı oldur ki yazıdan, yabandan eve bir udlu konuk gelse, er adam evde olmasa, ol anı yedürür, içürür, ağırlar, azizler, gönderür. Ol Ayşe, Fatma soyudur.

Geldük ol kim solduran sopdur, sabahdanca yerinden uru-durur, elün yüzün yumadan dokuz bazlamaç ilen bir küvlek yoğurt közler, doyunca tıka basa yer, elin böğrüne urur, aydur: Bu evi harab-olası ere varaldan berü dahı karnum doymadı, yüzüm gülmedi, ayağum paşmak, yüzüm yaşmak görmedi, der. Ah nolaydı, bu er öleydi, birine dahı varayıdım, umarumdan yahşı uyar olaydı, der.

Geldük ol kim dolduran topdur, kuşluk uyhudan uyanur kalkar, depdenince yerinden uru-durur. Elin yüzün yumadan bu ucuna, bu ucundan ol ucuna çarpışdurdu, kov kovladı, din dinledi, sabahdan

öyledence gezdi. Öyleden sonra evine geldi, gördü kim uğru köpek, yige dana evini birbirine katmış, tavuk kümesine sığır damına dönmüş. Konşularına çağırur ki: Kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Can- kız, Can – Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melek, ölmeğe, yitmeğe gitmemişidüm, yatacak yerüm gine bu harab –olasıydı; nolaydı benüm evüme bir lahza bakaydunuz Konşu hakkı, Tanrı hakkı deyü söylerler, der.

Geldük ol kim nice söylerisen bayağıdır, evine yazıdan yabandan bir udlu konuk gelse, er adam evde olsa ana dese ki dur, etmek getür, biz de yeyelüm, bu da yesün dese; bişmiş etmegün bekası olmaz, yemek gerekdür. Avrat aydur: Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok, elek yok, deve değirmenden gelmedi, der. Ne gelürise benüm sağrıma gelsündeyü elün götüne urur, yönün eger ve sağrısın erine döndürür. Bin söyler isen birisini tutmaz, erin sözünü kulağına koymaz. Ol Nuh peygamberün eşeği aslıdır, andan dahı sizi Hanum Allah saklasun....” (Gökay, 2004: 3)

Dede Korkut Kitabı'nın mukaddimesinde sözü edilen kadın tiplerinden hareketle hikâyelerdeki ikna etme marifeti olan kadın kahramanların sahip olduğu kişilik özellikleri şu şekilde sıralanabilir: Cömert, misafirperver, erdemli, çalışkan, temiz, sözünü bilen, şikâyet etmeyen, söz dinleyen, evinin dayanağı, güçlü, gözü tok, kanaatkâr, edepli, saygılı, sorumluluk sahibi, tutarlı. Kadın kahramanlara ait bu kişilik özellikleri bir anlamda Türk toplumunun geçmişten günümüze kadınlarda bulunulması arzu edilen ideal kişilik özellikleri olduğu söylenebilir. Ancak Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadın kahramanlara bakıldığında ikna eden kadın kahramanların tüm hikâyelerde tutarlı bir kişilik sergiledikleri ancak erkek kahramanların aldandığında, hata yaptıklarında ve tutarsız tavırlar sergilediklerinde kadın kahramanların ikna stratejilerini uygulayarak, erkek kahramanları doğru davranışa sevk ettikleri tespit edilmiştir. Buradan hareketle kadın kahramanların aynı zamanda bir toplumu veya aileyi toplama işlevini yerine getirdiği söylenebilir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin ikna eden ilk kadın kahramanı Dirse Han'ın hanımıdır. Dede Korkut Kitabı'ndaki bu ilk hikâye “Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyu” çocuksuzluk motifiyle başlar. Bu hikâyede Hanlar Hanı Bayındır Han'ın çocuğu olmayanlara gösterdiği muamele Dirse Han'a çok ağır gelir. Bu durumun nedenini sorgulaması ve hanımından çözüm önerisi istemesi neticesinde hanımı ile aralarında bir diyalog geçer ve hanımı ona şöyle karşılık verir:

“Hanum ne bendendür ne sendendür, üstümüzde Kaaim duran Allahdandır deyüp Dirse Hatunu burada soylamış, görelüm, Hanum ne soylamış aydur: Hay Dirse Han, bana kazab etme; incünüp acı sözler söyleme; kalkubanı a Dirse Han, yeründen uru- durgıl, ala çadırın yeryüzüne, dikdürgil; atdan aydır, deveden buğra, koyundan koç öldürgil; İç-Oğuzun, Taş- Oğuzun beglerin üstüne yığnak etgil; aç görsen doyurgıl; yalıncağ görsen donatgil; borçluyu borcundan kurtalgıl; depe gibi et yığ; göl gibi kırmız sağdır; ulu toy eyle, hacet dile, dua etdür, ola kim bir ağzı- dualının alkışıyla Tanrı bize bir yetmen iyal vere, dedi.

Dirse Han dişi ehlinün sözüyle ulu toy eyledi, hacet diledi. Atdan aygır, deveden buğra, koyundan koç kurdurdu. İç-Oğuz, Taş- Oğuz beglerin

üstüne yıgnak etdi, aç görse doyurdu; yalın görse donattı; borçluyu borcundan kurtardı, depe gibi et yığdırdı; göl gibi kırmızı sağdırdı; El getürdüler, hacet dilediler, bir ağzı- dualının alkışıyla Allah Taala bir iyal verdi, hatunu hamile oldu”(Gökyay, 2004: 5-6).

Tutarlılık ve Denge Kuramlarında kişisel saygınlığın yitirilmesi, uyumsuzluk yaratan nedenlerden biri olarak ikna etmede önemli bir yere sahiptir (Sandıkçioğlu, 2012: 48-54). Uyumun olabilmesi için uyumsuzluğun, tutarlılığın olabilmesi için de tutarsızlıkların yaşanması gereklidir. Bu çerçevede Dirse Han'ın çocuğunun olmamasından dolayı, Bayındır Han tarafından düzenlenen toyda maruz kaldığı muamele onun kişisel saygınlığını yitirip itibar kaybetmesine neden olmuştur. Aslında Dirse Han'ın yaşadığı bu durum onun ikna olmasında bir ilk adımdır. Çünkü bir insanın bir konuda ikna olabilmesi için o konuyla ilgili açlık veya yoksunluk yaşaması gerekir. Bu nedenle, Dirse Han kaybettiği itibarı tekrar kazanmak için hanımına danışacaktır. Böylece Dirse Han'ın hanımı, Dirse Han'ı çocuk sahibi olabilmek için ödenmesi gereken bedeller konusunda ikna eder. Çünkü hayatta olduğu gibi halk anlatılarında da hiçbir şey insana bedelini ödemededen verilmez. Ancak bedelin ödenmesi için insanda oluşan açlığı doyurma isteği de oluşturulmalıdır. İşte bu isteği oluşturma stratejisi iknayı sağlar. Dolayısıyla Dirse Han'ın başından geçen öyküde eşi tarafından çocuk sahibi olmak için ödenecek bedeller için istek oluşturulmuştur. Dirse Han'a sunulan çözüm önerisi sözü güzel söyleme sanatı yani şiirle sunulur. Şiirde ise insan duygularını harekete geçiren bir güç vardır.

Aristo'dan bu yana iletişim kuramları alanında yapılan bilimsel araştırmalarda kişilik özelliklerinin ikna etmede önemli bir işlevinin olduğundan hareketle Dirse Han'ın ikna olmasında hanımının kişilik özelliklerinin önemli bir yerinin olduğu söylenebilir. Özellikle Dirse Han'ın hanımının kişilik özellikleri Dirse Han'ın ödemesi gereken bedellerde gizlidir. Dirse Han'ın hanımının yardıma muhtaç kişilere yardım etme (yardımsever), toy düzenleme (cömertlik), ne yapması gerektiğini söyleyecek kadar bilge, yaratıcının hoşnutluğunu kazanması gerektiğini Dirse Han'a söylemesinden dolayı da yaratıcı ile iletişimi güçlü ve bütün bunların bir toplamı olarak erdem sahibi ve güvenilir bir kaynaktır. İkna esnasında soruna yaklaşımda kişilik özelliklerine bağlı seçimler iknada etkilidir. Olayları yönetme bağlamında ama aynı zamanda kendi yaşamını sürdürme biçiminde araç (sosyal özellikler, gelenek, görenek, dikkat, cesaret vb.) ve amaç (adalet, mutluluk, zevk vb.) seçiminde kendi değerini kanıtlar (Meyer, 2009: 27). Dolayısıyla Dirse Han'ın hanımı stratejik olarak daha önerilerini dile getirmeden önce “Hanum ne bendendür ne sendendür, üstümüzde Kaaim duran Allahdandır” diyerek kendisini ve Dirse Han'ı aradan çekerek sorunun merkezi olmaktan çıkarmıştır. Böylece kadın kahraman adil bir ikna ortamı sağlar. Kişilerin kendilerini ya da karşısındakinin suçladığı bir ortamda yani ben boyutunda ikna gerçekleşemez. Bunun en büyük sebebinin iknanın zihinle değil duygularla yönetilmesindedir. Eğer kişiler ikna esnasında aradan çekilmezlerse bu defa tartışma ortaya çıkabilir. Bu durum iletişim kuramları bağlamında şu şekilde izah edilebilir: “Kendini aradan çekme: Kaynak karşı karşıya kaldığı sorunsala göre kendisini gizler ya da gösterir, silinir ya da çarpıcı bir biçimde

sergiler kendisini, temkinlidir ya da öyle gösterir kendisini (Meyer, 2009: 27). Dolayısıyla kadın kahramanın kendi dışında erkek kahramanı da aradan çeker.

Kadın kahramanın söyledikleri şöyle bir mesajı iletme içindir: “Sana verecek cevabımda kendime ve isteklerime dair hiçbir beklentim yok, senin de olmasın.” Bu strateji her iki tarafı da olayın dışına çektiği için olaya dışardan bakma olanağını sağlayarak kişilerin kendi çıkarlarına göre duruma yaklaşımdan, beklentisini olabildiğince keserek önerileri daha doğru biçimde değerlendirmesini sağlar. Ayrıca kadın kahramanın yaratıcı ile olan bağının güçlü olduğuna da işaret etmektedir ve aslında şöyle söylemektedir: “Söyleyeceklerim ne benim isteklerim, ne de senin isteklerindir. Sadece yaratıcının istekleridir.” Böylece kadın kahraman söylediklerinin yaptırım gücünü arttıracak bir strateji uygulayarak daha başlangıçta artı bir adım önde başlamıştır.

Kadın kahramanın olumlu bir dil kullanması ve tasvirlerle başvurması da yine zihinde çağrıştırmaya imgeler uyandırarak dinleyenlerin duygularına derinlemesine temas ederek ikna etmeye yardımcı bir stratejidir (Mentor, 2008: 53). Burada üzerinde durulması gereken bir diğer konu da mesajdır. Mesajın inandırıcılığı sadece kaynağın güvenilirliğine bağlı değildir. Aynı zamanda mesajın dinleyenin inanç sistemine uygunluğuna ve anlaşılır bir mesaj olarak hatırlanmasının kolay olmasına da bağlıdır (http://www.e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/raporlar/ecz_ilet_becer/15.pdf). Dolayısıyla Dirse Han'ın ikna olmasında kendi inanç sistemine uygun, anlaşılır, hatırlanması kolay bir mesajın kadın kahraman tarafından söylenmesinin etkili olduğu ifade edilebilir. Özelden genele gidiş söz konusudur: “Senin yapman gerekenler şunlardır ama bunları yaratıcı istemektedir.” mesajı dolayısıyla töreyle uyumlu olma söz konusudur.

Dede Korkut Hikâyelerinde Dirse Han'ın hanımı, Dirse Han'ın kırk namerde esir olduğunu duyduktan sonra oğlu Boğaç'ı babasını kurtarması için ikna eder. Oğluna şunları söyler:

“Görür müsün ay oğul neler oldu? Sarp kayalar oynanmadın yer obruldu; elde yağı yoğiken senün babanun üstüne yağı geldi. Ol kırk namerd babanun yoldaşları babanı tutdular; ağ ellerin ardına bağladılar; kıl sicim ağ boynına takdılar; kendüler atlu, babanu yayak yürütdüler; alubanıkalin kâfir ellerine yöneldiler; hanum oğul, kalkubanı yeründen uru durgıl; kırk yigidün boyuna algıl; babanı ol kırk namerdden kurtalgıl; yürü oğul, baban sana kıydıysa sen babana kıymağıl, dedi” (Gökyay, 2004: 12-13).

İkna etmede kullanılan stratejilerden bir tanesi de kanıtlamaktır. Bunun için anlatılar, tanıklık ve karşılaştırmalar (benzerlik, zıtlık) kullanılabilir. İnsanların mit, efsane, türkü gibi anlatılardan etkilendikleri bilinmektedir. Bunların iknada kullanım nedenlerinden sadece birisi kanıt sağlamaktır. Anlatıların akılda uzun süre kalma, olayları basitleştirme ve somutlaştırma işlevi vardır (Mentor, 2008: 59). Bu nedenle ikna etmede başvurulan stratejilerden bir tanesi de hikâyeler anlatmaktır. Yukarıda kadın kahramanın, Dirse Han'ın başından geçenleri hikâye ettiği görülmektedir. Ancak burada bir başkasının başından geçenler değil erkek kahramanın başından geçenler oğluna canlı tasvirlerle aktarılmıştır. Kadın kahramanın olayı dramatize ediş tarzı zıtlık (kendileri atlı baban yayan) ve

tanıklık üzerine kuruludur. Ancak kadın kahramanın olayları genelden özele doğru anlattığı görülmektedir. Burada mesajın giriş cümlesi genelden özele gidişte kanıt niteliği taşımaktadır. Genelden “Sarp kayalar oynamadı yer oyuldu.” özele “yurtta düşman yok iken senin babanın üstüne düşman geldi.” Doğru bir anlatım hâkimdir ve kadın kahraman akılla başlayıp oğlunun duygularını harekete geçirmiştir. Ayrıca giriş cümlesi doğanın yasalarına uygun olmayan bir duruma işaret etmektedir. Türklerin doğanın yasalarını okuyarak hayatlarına yön verdikleri dönemleri yansıtan Dede Korkut Hikâyeleri’nde olayların çözümlenmesinde doğa olaylarından/yasalarından hareket edilmesi gayet olağan bir durumdur. Buna göre giriş cümlesinin verdiği mesaj şudur: “Böyle bir durumun yaşanması mümkün değil.” İkinci cümlede ise “Düşman yok iken düşmanın gelmesi de mümkün olmamalıdır” dolayısıyla töreye aykırı bir durumdur. Bunlar kadın kahraman tarafından dile getirildikten sonra oğlundan yapmasını istediği şey en son cümlede söylenerek ikna gerçekleştirilmiştir. Ancak son cümledeki mesajın yapısı ilk iki cümledekiyle aynıdır: “Baban töreye uygun hareket etmedi, ama sen töreye uyumlu ol. Onun yaptığını yapma.” Diyerek aslında mesajın yerine ulaşması ve iknanın gerçekleşmesi için doğanın yasalarındaki uyumsuzluk kanıt olarak sunularak törenin bozulmasının kötü sonuçlara neden olacağı mesajı verilmiştir. Son olarak şiirsel bir üslup kullanılmıştır. Bunun nedeni ise ikna etmenin şiir ve romanda mecazi anlamlarla oynayan edebi yaratıcıların önceliği olmasıdır (Meyer, 2009: 9).

Dede Korkut Kitabı’nın üçüncü hikayesi olan “Kam Büre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyu” nda Banı Çiçek, kendisini görmeye gelen Bamsı Beyrek’i ilk karşılaşmalarında Banı Çiçek, Banı Çiçek’in dadısı kılığında Bamsı Beyrek’i hileyle kendisiyle yarışmasına ikna etmiştir:

“Kız aydur: Ol kız eyle adam degüldür kim sana görüne, dedi. Amma men Banı Çiçegün dadısıyam, gel imdi senün ile ava çikalum, eger senün atun menüm atumu geçerise onun atını dahı geçersin; hem senün ile oh atalum, meni geçerisen anı dahı geçersin; ve hem senün ile güreşelüm, meni basarısan anı dahı basarsın, dedi” (Gökyay, 2004: 36).

Yukarıdaki pasajdan anlaşılacağı üzere Banı Çiçek, Bamsı beyrek’i hile ile ikna etmiştir. TDK’nin Büyük Türkçe Sözlüğü’nde iknanın kelime anlamlarından bir tanesi de “kandırma”dır (<http://www.tdk.gov.tr>). Banı Çiçek, Bamsı Beyrek’i sınamak istemiş ve ona bir oyun kurmuştur. Oyunun sonunda Banı Çiçek, Bamsı Beyrek’e yenilerek onun gücünü kanıtlamasına izin vermiştir. Burada Kadın kahraman ince zekâsını kullanarak eş adayını sınavarak seçmek istemiştir. Bamsı Beyrek’i ikna etmesi dadının güvenilir bir kaynak olarak sunulduğu ile ilintilidir. Dolayısıyla kadın kahramanın ikna stratejilerinin başarıya ulaşmasında ince zekâsının büyük bir önemi olduğu söylenebilir. Banı Çiçek karşılaştırmalardan yararlanmıştı. Dadıyla kendisini karşılaştırmış. Banı Çiçek’in dadısını yenersen Banı Çiçek’i de yenebileceğini iddia etmiştir. Böylece kadın kahraman erkek kahramanın gücünü görebilmek için onun duygularını harekete geçirmiş ve iknayı gerçekleştirmiştir. İknanın gerçekleşmesinde kadın kahramanın kişilik özelliğinin de etkisi vardır. Çünkü Banı Çiçek kendisini dadısının ağzından edepli biri olarak tanıtır. Bunun dışında kadın kahraman erkek kahramanı ikna edebilmek için dadısı kılığına girerek çekilme stratejisini

uygular. Böylece erkek kahramanı daha rahat ve objektif gözlemleyebileceği bir ortam hazırlar.

“Basat Depegözü Öldürdüğü Boy”da Oğuz’un başına musallat olan Tepegöz ile Oğuz arasında yapılan anlaşma yüzünden Kapak Kan iki oğlundan birini Tepegöz’e vermek zorunda kalır ama oğlanın annesi oğlunu kurtarmak için çözüm olarak Basat’a gider. Basat gazadan yeni dönmüştür. Hikâyede Karıcık olarak geçen anne Basat yeni gazadan döndüğü için Basat’tan bir esir alarak oğlunu kurtarmak ister. Karıcık Basat ile görüşmesi neticesinde onu bir esir vermeye ikna eder. Karıcık ağlayarak Basat’ın çadırına girip ağlar. Basat ile Karıcık arasında şu diyaloglar geçer:

Karıcık:

“Avucuna sığmayan Elüklü-oğlu
Erdil teke boynuzundan katı yaylı,
İç-Oğuzda, Taş-Oğuzda adı bellü
Aruz-oğlu Hanum Basat
Basat aydur: Ne dilersin dedi?”

Karıcık aydur: Yalancı dünya yüzünde bir er kopdu. Yaylımında Oğuz elin kondurmadı. Kara polat öz kılıçlar kesenler, kılını kesdüremedi. Kargu cıda oynadanlar ildüremedi. Kayın ohu atanlar karkılmadı. Alplar başı Kazan’a bir zarb urdu, kardaşı Kara Güne elinde zebun oldu. Bıyığı kanlı Bigdüz Emen elinde zebun oldu. Ağ sakallu baban Aruz’a kan kusdurdu. Meydan yüzünde kardaşın Kıyan Selçuk ödü sındı, can verdi. Kalın oğuz beglerin dahı kimini zebun edüp kimini şehid eyledi. Yedi katıla Oğuz’u yerinden sürdü. Kesim dedi, kesdi. Günde iki adam, beş yüz koyun istedi. Yünlü Koca ile Yapağılu Kocayı ana hizmetkâr verdiler. Dört oğlu olan biri verdi, üç kaldı, üç olan birin verdi, ikisin kaldı; iki olan birin verdi. İki oğlanuğum varıdı, birin verdüm, biri kaldı. Çevrildü nebet gerü bana geldi. Anı dahı ister. Hanum mana medet, dedi” (Gökyay, 2004:187-188).

Karıcık’ın bu söylediklerinden çok etkilenen Basat, ağlayarak şiirle karşılık verir ve Karıcık’ın isteğini yerine getirir.

Kadın kahraman övgü temalı bir şiirle giriş yapmıştır. İknâ edenin davranışı pekiştirmek için sıklıkla övücü ve olumlu sözler kullandığı görülür (Sandıkçıoğlu, 2012: 51). Ayrıca kadın kahraman, olayı kahramanın duygularını harekete geçirecek şekilde dramatize ederek öyküleştirmiştir. Kadın kahramanın ağlayarak Basat’a isteğini dile getirmesi iknâda yüz ifadelerinin önemini göstermektedir. Ancak bu yüz ifadesi bugünkü iknâ kuramlarının etkin iletişim kurmada kabul ettiği gülen bir yüz ifadesi değil ağlayan bir yüz ifadesidir. Metinde bunun iknâyı kolaylaştırdığı ve kadın kahramanın anlattıkları ile kendisinin tutarlı olduğunu dolayısıyla tutumlar arası tutarlılığın olduğunu (duygu, düşünce ve davranış arasında) göstermektedir. İknâ edici iletişimde önemli bir yere sahip olan göstergelerden görsel imgeler, jestler ve mimikler mesajları dolaylı yoldan iletmektedir Kadın kahramanın ağlayan yüz ifadesi bir

göstergedir (Onay, 2012: 93). Dolaylı olarak Basat'a bir sıkıntısının olduğunu ve çözümünü Basat'tan beklediği mesajını vermektedir. Sözsüz bir unsur olarak ağlamanın bir strateji olarak uygulanmasıdır ve bir yönüyle de kültürelidir. Kadın kahramanın girişi övücü bir şiirle yapması Basat'ın kendisinin kadına isteğinin ne olduğunu sormasını sağlayan bir stratejidir. Böylece kadın kahraman Basat'ı tahrik etmiş ve talebini kendisi doğrudan söylememiş sordurtmuştur. Bu tahrik- talep stratejisi olarak değerlendirilebilir.

“Begül Oğlu Emrenün Boyu”nda Begil, Salur Kazan'ın Begil'i överek Begil'in hünerlerinin sebebinin atından mı yoksa kendinden mi olduğu sorusu üzerine Bayındır Han'ın “...at işlemese er öğünmez, hüner atundur.” Demesi üzerine Begil Oğuz'a asi olur. Daha sonra ailesinin yanına gelir ama ne oğullarına ne de hanımına bir şey anlatmaz. Bunun üzerine Begil ile hanımı arasında eşinin hem Begil'in sıkıntısını öğrendiği hem de ava çıkması için ikna ettiği şu diyaloglar geçmektedir:

“Hanum:
Altun tahtum eyesü begüm yigit,
Göz açuban gördüğüm
Gönül verüp sevdüğüm
Kalkubanı yeründen duru-geldün
Ala gözlü yigütlerün yanına saldun
Arku bilin Ala Dağdan dünün aşdun
Akındılı görklü sudan dünün geçdün
Ağ alınlı Bayındur Hanun divanına dünün vardun
Al gözlü beglerle yedün içdün
Kavımlı kavımıyla keneşdimi?
Garib başun gavgada kaldımı?
Kanı Hanum,
Altunda yahşı atun yok
Egnünde altun ışık cübbesi yok
Ala Gözlü bebeklerün ohşamazsın
Ağca yüzlü görklün ile söyleşmezsın
Nedür halun?” (Gökyay, 2004: 116-118)

Dedikten sonra Begil derdini anlatır. Burada kadın kahraman Begil'i şiirle ikna etmiştir. Şiir, duyguları harekete geçirmede önemli bir araçtır. Kadın kahraman'ın şiirde sözü etkili söylemenin yanında karşısındakine onu övücü sözlerle hitap etmiştir. Bunun üzerine eşi Begil'in sıkıntısına iyi gelir düşüncesiyle onu ava gitmeye ikna eden şu sözleri söyler:

“Yigüdüüm, beg yigüdüüm, padişahlar Tanrının gölgesidür. Padişahına asi olanun işi rast gelmez. Arı gönülde pas olsa şarap açar. Sen gidelü Hanum arkuru yatan ala dağların avlanmamışdur. Ava bingil, gönülün

açılısun, dedi... Begil gördü, Hatun kişinin aklı, kelecisi eyüdü. Kazılık atun çekdürüp butun bindi, ava gitti (Gökyay, 2004: 117).

Yukarıdaki pasajda kadın kahramanın “padişahların Tanrı'nın gölgesidir” ve “padişahına asi olanın işi rast gitmez” sözleri aslında töreye uygun hareket etmeye işaret etmektedir. Ayrıca “yiğidim, bey yiğidim” giriş sözleriyle erkek kahramanı, eril bir özelliklerle sahip olduğu yiğitlik vasfıyla yüceltmış daha sonra padişaha itaat etmesi gerektiği mesajını vermiştir. Burada şu mesaj vardır: “Senin padişaha uyman demek yasalara uyman demektir. Bunu yapman senden bir şey kaybettirmez. Eğer padişaha itaat edersen yasaya uygun davranmış olacaksın. Sen bunu yaparsan da bir yiğitsin.” Böylece erkek kahramanı içinde bulunduğu asi davranış tarzından men ederek içinde yaşadığı topluma uyumlu olmasını önermiştir. İkna boyutu da uyumun gerçekleştiği alandır.

Sonuç ve Tartışma

Dede Korkut Hikâyeleri Oğuz toplumu özelinde bütün bir Türk topluluğunun iletişim marifetini anlatan bir eserdir. Yukarıda incelenen bölümlerden de anlaşılacağı gibi, Türk toplumunun sosyal yaşantısı içerisinde uyumun önemli bir yeri vardır. Uyum marifeti iletişimi güçlü olan her insandan beklenen davranış kalıbıdır. Bu çerçevede Dede Korkut Hikâyeleri'nde, erkek kahramanın uyumsuz davranışları, kadın kahramanların ikna stratejileriyle uyumlu hale gelir. Dolayısıyla kadın kahramanların ikna stratejilerinin, hikâyelerde ortaya çıkan iletişim sorunlarını töreye uyumlu bir şekilde düzenleme işlevi vardır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde, kadın kahramanların ikna etmedeki başarılarının genel çerçevesini “güzel söz söyleme” oluşturur. Kadın kahramanın sahip olduğu kişilik özelliklerinin ve sözlerin Türk toplumunun gerçekliğini ve yaratıcının töresini yansıtmaması ise bu çerçevenin içini dolduran resim gibidir. Özellikle, erkek kahramanı övücü bu sözler, alıcıyı incitmeden iknayı sağlar. Aksi halde, erkek kahramanın gösterdiği uyumsuzluk kadın kahraman tarafından suçlayıcı bir üslupla ifade edilseydi erkek kahramanın egosu aktifleşeceğinden ikna gerçekleşemezdi. Çünkü iknanın gerçekleşmesi egoyu aktifleştirmeden egoyu sakin tutmakla ilintilidir. Bu nedenle Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadın kahramanların diyalogların girişinde güzel sözlerle erkek kahramana hitap etmesi, güzel ve övücü söz söylemenin kültürel bir ikna stratejisi olduğunun kanıtlarından biridir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde ikna eden kadın kahramanların erkek kahramanların eşi, annesi veya eş adayı rolünde oldukları görülür. Bu bir yönüyle kadın kahramanların erkek kahraman tarafından görünüş itibarıyla beğenildiğine işaret etmektedir. Zaten iknacının sahip olduğu görsel ve işitsel özelliklerin ilk etapta ön planda olduğu bilinmektedir. Kadın kahramanların görünüşünün estetik oluşu, ses tonunun zarıflığı ve duygularını ses tonuna yansıtabilme marifeti yazıya geçirilmiş bir metinde anlaşılması mümkün olmayan durumlar olsa da tahmin edilebilir gerçekliklerdendir. Bunlara ek olarak, kadın kahramanların şiir veya cinaslı cümle yapılarıyla yaptığı betimlemeler yine olayı veya durumu somutlaştırdığı için ikna etmeyi kolaylaştırır. Çünkü insanın zihninde imaja (görüntüye) dönüştürebildiği şeyleri kabul edebilir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde ikna edenler arasında geçen

diyaloglar iknanın asıl yapısını oluşturur. Diyalogların ikna etmede önemli bir işlevinin olduğu bilinmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde kadın kahramanlarla erkek kahramanlar arasında geçen diyaloglarda kahramanların birbirlerinin sözünü kesmeden dinledikleri, karşısındakinin sözü bittiğinde diğerinin söz aldığı görülmektedir. Bu durumda kahramanlar birbirleriyle tartışmaya girmezler.

Tartışmanın olduğu yerde iknanın olması mümkün değildir. Çünkü tartışma iki ego arasında gerçekleşir. Egoların aktif olduğu yerde ise uyumun, kabulün ve iknanın olması mümkün değildir. Son olarak erkek kahramanlar bir olumsuz bir olay yaşadıkdan sonra kadın kahramanların yanına gelirler. Burada kadın kahramanların ikna etmede ilk işlevlerinin erkek kahramanların yaşadıkları olumsuz durumu kabul etmelerini sağlamalarıdır. Çünkü bir sorunu çözebilmek öncelikle sorunu kabul etmekten geçer. Örneğin, bir insan hasta olduğunu kabul etmezse doktora gidip tedavi olmaya da ikna olmaz. Dede Korkut Hikâyeleri'nde ikna, erkek kahramanın yaşadığı sorun neticesinde, bu soruna yönelik çözüm arayışını yansıtan bir süreçtir. İkna, problem durumu sonucunda erkek kahramanın çözüm arayışına girdiği bir süreçte gerçekleşir. Kısacası erkek kahraman bir sorunun çözümü için ikna edilir. İkna bir sorun olmadan gerçekleşemez. Son olarak Türk ikna kodunun, bireysel değil, daha çok kolektif yaşamın kurallarını yansıtan töreyle uyumlu olma haline işaret ettiği söylenebilir. Dolayısıyla Dede Korkut Hikâyeleri'nde ikna konusu, Türk kültürel kodlarına göre iknanın nasıl gerçekleştiği ile ilgili önemli veriler sunan bir kaynak olarak okunabilir. Bu kapsamda Türkiye'deki iletişim ve ikna alanında disiplinler arası bir çalışma imkânı sağlayarak bir boşluğu doldurabilir. Bu konuda anadil eğitiminde argümantasyon adı altında ikna ile ilgili çalışmalar da bulunmaktadır (Kana, 2014).

KAYNAKÇA

- Gökyay, Orhan Şaik (Haz.) (2004). **Dedem Korkud'un Kitabı**. MEB Yay., İstanbul.
- Kana, F. (2014). The effect of argumentation-based language teaching approach pre-service Turkish language teacher attitudes to special teaching methods course. *International Journal of Language Academy*, 2(1), 107-125.
- Meyer, Mitcel (2009). **Retorik**. (Çev. İsmail Yerguz), Dost Kitabevi, Ankara.
- Mentor, Pocket (2008). **İnsanları İkna Etmek** (Çev. Burcu Çekmece). Optimist Yay., İstanbul.
- Onay, Atılım (2012). **İkna Edici İletişimde Mesaj**. (Ed. Mine Oyman). Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Sandıkçıoğlu, Mine (2012). **İkna Edici İletişimde Kaynak**. **İkna Edici İletişim** (Ed. Mine Oyman). Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Yüksel, Erkan (2013). **İletişim Kuramlarına Giriş**. **İletişim Kuramları**. (Ed. Erkan Yüksel), Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir.
- http://www.e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/raporlar/ecz_ilet_becer/15.pdf
- <http://www.tdk.gov.tr>